

язык, HERE, THERE.

Summary

The paper is focused on the research of deictic markers of locality, in particular units of the deictic coordinates' system of the classical deictic triad "I :: HERE :: NOW". The attention is focused on the key issues of the spatial axis HERE :: THERE, namely on the process of their evolution from the moment of their origin and up to the 21st century. The dynamics and stages of adverb development has been examined, alternative and auxiliary adverbial forms in the Old English and Middle English languages have been adduced. The structure of every local deictic center has been elaborated.

Keywords: Deixis, locality, Old English, Middle English, HERE, THERE.

УДК 811.161.2'367.332.7

Кульбабська О. В.,
доктор філологічних наук,
Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича

ГРАМАТИЧНИЙ ОБСЯГ ТЕРМІНА “ПРОСТЕ УСКЛАДНЕНЕ РЕЧЕННЯ”

Однією з актуальних проблем сучасної лінгвістичної теорії є специфікація змісту найуживаніших термінів. Загальновідомо, що фундаментальною синтаксичною одиницею є речення, вивчення якого сягає ще часів античності, коли було здійснено першу класифікацію речень за комунікативною метою (Протагор, Аристотель), поділ речення на дві частини: ім'я та дієслово (Платон), а також установлена специфіка складних речень й типи відношень між їхніми частинами. Утім, без уніфікації термінології, що її нині активно використовують для опису конструктивно відмінних типів речення, неможливо їх науково обґрунтоване дослідження. Прикметно, що, попри наявність полярних поглядів, у науковій парадигмі синтаксису усталилася дихотомія *просте* ↔ *складне* речення. Щодо категорійного простору між складним і простим елементарними реченнями, то його в українській мові заповнюють різнотипні синтаксичні конструкції – традиційні *прості ускладнені речення*. Термін “ускладнення” охоплює багато синтаксичних процесів, що їх можна об'єднати спільним уявленням лише з огляду на вихід речення за межі ядерної структури. Різні види ускладнення простого речення функційно й конститутивно відмінні, тому диференціація синтаксичних процесів – редукції, компресії, транспозиції, модифікації, трансформації тощо – залишається актуальним питанням мовознавчої науки. Аналіз ускладнених речень потребує широкого ремаркування спостережуваних фактів, оскільки ці синтаксичні побудови різні за структурою, семантикою та функціями, що й зумовило відсутність їх остаточної кваліфікації, прізн.: “складні предикатні вирази” (В. Богданов), “семантично складні прості речення” (А. Прияткіна, Н. Арутюнова та ін.), “семантично неелементарні речення” (І. Вихованець, К. Шульжук та ін.), “похідні, або сконденсовані, прості речення” (К. Городенська), “згорнуті складні речення” (М. Всеволодова), “монопредикативні структури з явищами поліпредикації” (Л. Дмитрієва), “екс-речення” (Т. Колосова), “складне судження ієрархічної структури” (О. Москальська), “речення з

ретроспективною предикативністю” (О. Яригіна), “прихований аналог складного речення” (Ю. Апресян), “псевдоскладні” (Ю. Южакова) тощо.

Отже, **предмет** нашого вивчення – просте ускладнене речення, а **мета** – визначення критеріїв для детермінації семантичної неелементарності простого речення, логічне обґрунтування його статусу як рівневої одиниці мови й установа типології поглядів на лінгвальну природу цих асиметричних синтаксичних структур, поява яких “зумовлена не браком засобів вираження чи недосконалістю людської пам’яті, а особливістю плану змісту – його невичерпністю, гнучкістю і протяжністю мовних засобів” [9, 7].

У сучасній українській мові асиметричними можуть бути як прості, так і складні речення. З-поміж першої групи виокремлюють речення, ускладнені компонентами вторинної предикації. Їхній зміст актуалізує граматична категорія предикативності, що перетворює синтаксичну конструкцію на одиницю повідомлення та уможлиблює вираження стосунку речення до дійсності в плані категорійних значень часу й модальності [8, 127]. У семантико-синтаксичному аспекті їхнє номінативне значення виражають дві (і більше) пропозиції, а отже, межі номінації події (ситуації, стану справ) не збігаються з межами окремої актуалізації.

За нашими спостереженнями, якщо структура речення неоднозначно корелює з його семантикою, то формування семантичної структури речення зумовлюють такі основні чинники: 1) компонентний склад речення; 2) лексико-граматичні розряди слів у системі частин мови; 3) лексемний склад речення і характер семантики лексем; 4) актуальне членування речення; 5) прагматичні чинники реалізації речення-висловлення. Розглянемо виокремлені чинники детальніше.

1. Асиметричність простого речення спричиняють компоненти, що зазвичай не входять до структурної схеми (виняток – вокативний підмет, деякі головні члени, які мають аналітичну форму), а поширюють та ускладнюють її, зокрема: а) прислівні поширювачі (об’єктні, виражені ознаковими іменниками, означальні, апозитивні та обставинні, крім просторових обставин при локативних дієсловах); б) неприслівні поширювачі – детермінанти як складники певного класу речень, який ґрунтується на дистрибутивних відношеннях структури; в) поширювачі з подвійними зв’язками – дуплективи; г) однорідні та відокремлені члени речення, вставні та вставлені конструкції.

2. Будь-яка синтаксична структура, щоб стати реченням, зреалізованим у мовленні, повинна набути відповідного лексико-морфологічного оформлення. Так, функцію діяча в активних і пасивних конструкціях із перехідним дієсловом-присудком можуть виконувати не лише істоти (*людина, тварини, птахи, комахи*), нерозчленована сукупність істот і рослин (*селянство, професура, молодь, комашня, чагарник*), виокремлені сукупності однорідних осіб і тварин (*народ, натовп, команда, стадо*) чи назви виробничих, навчальних, наукових та ін. установ (*інститут, міністерство, комітет, рада, школа, завод* тощо), а й певні стихійні сили (*вітер, буря, смерч, дощ, злива, грім, блискавка* тощо).

К. Городенська справедливо зауважує, що, “на відміну від попередніх, їхні дії не мають цілеспрямованого характеру й обов’язково спричинюють зміни в об’єкті. <...> У пасивних конструкціях ці іменники виражають, окрім суб’єктного, ще й інструментальне значення (знаряддя дії), якого вони набувають у позиції орудного відмінка, бо для нього основною є семантико-синтаксична функція інструменталія” [10, 245]. У такий спосіб просте речення збільшує свій семантичний обсяг, як-от: **Повінь знесла мости в Косові** (Із часопису) // **Мости знесені повинню** // *Була повінь + Мости знесені*.

3. Здатність слова вживатися в тій чи тій синтаксичній функції, посідати певну позицію в реченні зумовлена лексичним значенням. “Урахування того, що речення – це насамперед одиниця мови, сформована зі слів у певних граматичних формах, зумовлює потребу введення до обсягу поняття “семантична структура слова” граматичної семантики форми. У зв’язку з цим поняття “інформативний зміст” має охоплювати як лексичну, так і граматичну семантику” [2, 15]. Наприклад, розглянемо речення *Лис – це хижий ссавець* (Із підручника) і *Микола – такий лис!* (Розм.): головна (денотативна) сема лексеми *лис* (перше речення) – “тварина”, додаткові – “хижа”, “хитра”. За переносного вживання (друге речення) денотативною семою слова *лис* є “людина”, а додатковими – “хитра”, “розумна”. Отже, додаткова сема “хитра” через перенесення стала виразником основної ознаки, а речення набуло додаткового порівняльного значення: *Лис хитрий + Микола хитрий* // *Микола хитрий як (ніби, наче) лис* // *Микола – такий лис!*

4. Семантику компонентів простого речення асиметричної будови увиразнює актуальне членування. Так, у першому реченні *Село по-батьківськи зустріло нас* (Із часопису) обставинний поширювач *по-батьківськи* в позиції теми – атрибут присудка, що репрезентує дію за ставленням суб’єкта, у другому реченні *Село зустріло нас по-батьківськи* – уже виконує функцію реми, набувши інформативної самостійності, тому все речення містить порівняльну характеристику суб’єкта з іншим потенційним суб’єктом, порівн.: **Село зустріло нас + Так зустрічають батьки**. Непряме означення ситуації маркує також метонімічну природу підмета (називання частини замість цілого: *мешканці села* → *село*).

5. Прагматичний чинник реалізації речення об’єднує такі аспекти, як інформаційний обсяг висловлення, фонд спільних знань співрозмовників, прагматичний аспект мовлення, етичні норми, прийняті в суспільстві, інтенція мовця, його мовна компетентність тощо. Порівн.: *Петро – вчитель і На щастя, Петро – вчитель!* Наведені речення мають різне комунікативне завдання: перше вживаємо для ідентифікації суб’єкта, а друге – для суб’єктивної оцінки повідомлюваного [28, 64–65]. Зміст останнього речення зрозумілий адресатові, оскільки комуніканти мають загальне уявлення про дихотомію *добре / погано*, порівн.: **Я щасливий, що Петро – вчитель**.

Складність дослідження речень асиметричної структури як галузі синтаксису полягає в їх багатоаспектності. Зокрема, у сучасній синтаксичній науці спостерігаємо намагання лінгвістів визначити обсяг поняття “ускладнення простого речення”, а саме: 1) систематизувати ту сферу ускладнення, яку в

посібниках традиційно репрезентують різноманітні явища: однорідні та відокремлені члени речення, вставні й вставлені конструкції, звертання (закцентуємо, що в деяких посібниках для вишів узагалі не виокремлено розділу “Просте ускладнене речення”, а отже, зазначені одиниці не розглядають як дещо значуще для теорії простого речення, див., напр.: [Русская грамматика 1980 та ін.]); 2) уточнити склад конструкцій, які можна кваліфікувати як ускладнювачі (див.: [13, 32; 25, 296–416 та ін.]); 3) з’ясувати механізми ускладнення, що їх визначають як “конденсація” (Т. Алісова, А. Супрун), “компресія” (А. Швейцер), “згортання” (О. Москальська, І. Вихованець, К. Городенська, Н. Гуйванюк та ін.), “взаємодія речень із втратою предикації” (Л. Бархударов, В. Богданов), “взаємодія моделей речення” (Г. Золотова); 4) відмежувати ускладнення за допомогою компонентів, умовно кажучи, зовнішніх у стосунку до структури простого речення, від ускладнення структурно релевантними компонентами – поширювачами (другорядними членами речення) або словами, що входять у синтаксично нечленовані речення. На нашу думку, тут варто вести мову про дихотомію: *структурне ускладнення ↔ ускладнення через використання лексики у вторинному значенні* – імен пропозитивної семантики у невластивій їм синтаксичній функції [12, 227–252; 24, 38–53; 15, 20–22]; синтаксичне ускладнення / семантична складність [14, 88, 90, 156, 182–183; 22, 9]; синтаксична неелементарність / семантична неелементарність [7, 112–129]; модульне / модельне ускладнення [19, 98]; традиційні / нетрадиційні способи ускладнення простого речення [1, 34].

Структурним (в інших термінах – традиційним, синтаксичним, модульним) називають ускладнення простого речення компонентами, не зумовленими валентністю предиката [7, 113], якщо до завершеного, оформленого висловлення “долучається” непередикативна конструкція (або зворот) як згорнута номінація події, ситуації. Деколи такий ускладнювальний компонент кваліфікують як “модуль”, визначаючи його як уніфікований функційний вузол, що виконує важливу роль у реченнєвій структурі [19, 98–99]. До ускладнювачів невалентного характеру належать дієприслівникові звороти, напр.: *Зачувши в сінях перед кухонними дверима всередині плач, Марійка спинилася* (О. Кобилянська); дієприкметникові звороти, напр.: *Якимові ноги, узуті в здорові чоботи, поринали в сніг* (М. Коцюбинський); ад’єктивні звороти, напр.: *Отари – поважно ситі і щасливі – виловлюють із бистрини зірки* (В. Вознюк); інфінітивні звороти, напр.: *Батько з Денисом поїхав у поле – останні копи забирати* (Б. Грінченко); субстантивні звороти, напр.: *Зозуля, ота пташка заводна, комусь літа відлічує ритмічно* (О. Лупул); пояснювально-уточнювальні компоненти, напр.: *Сьогодні, зараз по обіді, Гаїнка побігла з дому до матері* (Б. Грінченко); вставні компоненти, напр.: *То, бувало, святий хліб аж комин колише!..* (С. Руданський); вставлені конструкції, напр.: *Сиротині сонце світить (Світить, та не гріє)* (Т. Шевченко); звертання, напр.: *О, мила нене, пригорни мене!* (О. Логінова). Погоджуємося із зауваженням П. Дудика, що “Кожна з названих синтаксичних реалій (відокремлення, вставність, вставленість чи звертальність) виступає тільки своєрідною семантико-синтаксичною частиною речення, а не окремою і самодостатньою комунікативною

одиницею мови й мовлення” [13, 32].

Семантичне ускладнення виявляємо в реченні, у якому до базової структури одного з вихідних елементарних речень додаємо модифіковану структуру іншого елементарного речення [7, 14]. На думку П. Леканта, “...це побудова простого речення за ускладненою моделлю, реалізація якої та конкретне лексичне наповнення уможливають номінацію двох подій, ситуацій” [19, 98–99]. Автор виокремлює три типи модельного ускладнення: 1) трикомпонентну модель із цільовим суб’єктивним інфінітивом, як-от: **Дерева ж зупинились біля ганку оберігати сон** (В. Вознюк); 2) чотирикомпонентну модель з об’єктивним інфінітивом каузованої дії, як-от: **Мачуха звеліла Докії горщики поперемивати** (Б. Грінченко); 3) чотирикомпонентну модель із предикативним означенням або прикладкою, як-от: **Васютка побачив батька з розрубленою головою** (Б. Грінченко).

В українському мовознавстві реєстр засобів семантичного ускладнення (вторинної предикації) значно ширший. Він охоплює атрибутивні компоненти (**Легкий вітерець повіяв**); предикатні знаки, які заповнюють невластиву синтаксичну позицію (**Грім злякав малечу**); метонімічні та метафоричні вживання (**Україна здобула незалежність**; **Вур почуттів огорнув серце**); прислівні поширювачі (**Сльоза блищить діамантом на очах**); детермінанти (**З жури у неньки болить серце**); дуплексив (**Я побачила батька щасливого**) і подвійний присудок (**Дівчинка сиділа усміхнена**) та ін. Зауважимо, що останній інколи називають “дуплексив” (Л. Томусяк) або “предикативне означення” (М. Павловська), уточнюючи, що такий компонент функціонує в реченнях із подвійним називним (**Мати повернулася втомлена**) і в реченнях із подвійним знахідним (**Діти знайшли зайчика хворого**).

Намагання відмежувати структурне ускладнення від семантичного дає змогу, по-перше, показати, що ускладнення простого речення має різну природу, а по-друге, зосередити свою увагу на малодосліджених явищах, вивчення яких не має давньої традиції, і тому, напевно, термін “нетрадиційний спосіб ускладнення” [1, 34] у стосунку до них виправданий. Це спричиняє дискусію щодо лінгвального статусу простого неелементарного речення, його місця в типології синтаксичних одиниць [див.: 6].

У зарубіжному мовознавстві зазвичай виокремлюють лише два структурні типи речення – просте і складне. У “Словнику лінгвістичних термінів” Дж. Річардса чітко розмежовано просте речення як “речення з одним присудком” і складне – усі решта [31, 69]. Д. Кристалл в енциклопедії англійської мови уналежнює просте (simple) і багаточленне речення (multiple), до якого зараховує (у традиційному витлумаченні) як складні, так і ускладнені побудови [29, 276].

Автори граматики Duden пропонують дефініювати синтаксичні комплекси на зразок Accusative with the Infinitive як необов’язкові елементи речення, а самі речення з такими синтаксичними конструкціями дослідники детермінують як прості неускладнені. На противагу їм, речення, до складу яких входять парантези або поширений дієприкметниковий зворот, ототожнюють із підрядною предикативною одиницею [30, 504]. А. Дж. Томсон та А. В. Мартине загалом

поділяють таке тлумачення, не виокремлюючи як тип речення із синтаксичними комплексами, проте акцентують увагу на ролі вторинної структури предикації як “замінника” підрядного речення [32, 250].

У слов'янській мовознавчій традиції прості речення, що вміщують будь-які ускладнювачі інформативної структури, по-перше, тлумачать як **монопредикативні одиниці**, а компоненти, функційно й синтаксично співвідносні з предикативною частиною складного речення, мають приховану, потенційну предикативність [6, 63–68; 7, 112; 11, 232; 13, 32; 16, 26; 17, 18–20; 18, 5; 20, 4; 22, 6–7 та ін.]; по-друге, визнають **складними поліпредикативними**, у яких вторинні предикати маркують релятивний, таксисний час, тотожне або відмінне значення модальності та особи у стосунку до основного предиката [3], або **реченнями з обмеженою поліпредикативністю** [5, 71]; по-третє, кваліфікують як **перехідний тип конструкцій** у ділянці складного та простого речень, пов'язуючи потенційну предикативність похідних компонентів із проблемою напівпредикативності [21, 11; 87]; по-четверте, розглядають з-поміж **особливих явищ синтаксису** паралельно з неповними реченнями та парцельованими конструкціями [23], і нарешті, умотивовують **самостійний** (“вершинний”) **статус** у синтаксичній градації [26, 19], як-от: просте → складне → ускладнене речення.

За наведеними тлумаченнями, гадаємо, приховано вагоміше теоретичне питання: які ознаки – формальні, семантичні, комунікативні – варто визнати релевантними для типологічної кваліфікації синтаксичних одиниць, оскільки саме протиставлення простого речення складному не завжди переконливе. На нашу думку, важливо зважати, що ускладнювач реченнєвої структури – це лише її частина, так чи так поєднана з базовим реченням формальним, семантичним, модальним планом, і лише за допомогою такого зв'язку просте ускладнене речення стає окремою самодостатньою синтаксичною, інформаційно-когнітивною та комунікативною одиницею. До того ж просте ускладнене речення необхідно досліджувати з опорою на теорію предикативності і предикації.

В. Богданов тлумачить семантичну структуру як “сукупність предикативних виражень, більше чи менше організованих” [4, 3]. Просте речення в плані структурування його семантичної будови – це складне предикатне вираження, якщо вміщує кілька предикативних знаків. Наприклад, семантична структура речення *Вчора щасливі школярі подарували артистам дуже гарний букет* має чотири рівні: нульовий – дієслово-домінанта (*подарували*), перший – іменники-актанти й придієслівні сирконстанти (*школярі, артистам, букет, вчора*), другий – атрибути-прикметники (*щасливі, гарний*), третій – приад'єктивний сирконстант (*дуже*) [там само, 153].

М. Черемисіна і Т. Колосова пропонують розмежовувати просте елементарне речення, яке передає одну пропозицію-маркер події, та просте монопредикативне, семантично неелементарне, що охоплює кілька пропозицій. До того ж одна з пропозицій, яку репрезентує предикатна форма, зреалізована як подія. Натомість пропозиції, представлені як непередикативні номіналізації у складі простого речення, автори розглядають як явище компресії, або конденсації,

як-от: 1) *Весна настала* – просте елементарне речення, що містить одну пропозицію, указуючи на одну подію (пропозиція репрезентована предикативною формою); 2) *Діти радіють весні* – семантично неелементарне речення, що містить дві пропозиції: одну подію – *Діти радіють* – охоплює пропозиція, виражена предикативною структурою, а другу подію – *настання весни* – репрезентує пропозиція-номіналізація [27, 34]. Насправді, з погляду типології пропозицій у цьому реченні не дві, а три пропозиції: дві ситуативні й одна логічна (*Діти радіють, бо настала весна*).

Інвентар ускладнювачів, або в іншому потрактуванні – доповнювачів структури простого речення [13, 5], остаточно не з'ясований. Так, А. Прияткіна виокремлює синтаксично неелементарні речення (із відокремленими обставинами та означеннями, однорідними членами речення, пояснювальними конструкціями та ін.), а також семантично неелементарні речення [22]. Цей погляд, як на нас, не зовсім коректний, оскільки синтаксично неелементарні речення є водночас і семантично неелементарними (для них характерна додаткова, тобто не оформлена формально, предикація).

Заслуговує поцінування висновок А. Загнітка, що центр простих ускладнених речень посідають речення з відокремленими членами, периферійну позицію – речення зі вставними та вставленими конструкціями, звертаннями, а крайнім виявом периферії слугують речення з однорідними присудками [14, 211].

Отже, у ділянці простого речення перебувають прості семантично неелементарні (поліпропозитивні) речення. Утім, зрозуміло, що глибокого теоретичного дослідження цих асиметричних одиниць, на жаль, ще немає. Здійснене дослідження дає змогу чітко окреслити критерії для визначення формальної та семантичної неелементарності речення, основні з-поміж яких: 1) кількість експліцитно та імпліцитно виражених структур предикації, що співвідносять номінативний зміст речення з відповідною кількістю ситуацій (пропозицій), та 2) вияв предикативності. У цьому аспекті *просте елементарне речення* корелює лише з однією денотативною ситуацією, репрезентованою лише первинною предикацією (монопропозитивне); на формально-синтаксичному рівні воно виражає предикативність одним граматичним центром (монопредикативне), зокрема – підметом і присудком у двоскладному реченні або головним недиференційованим членом односкладного речення. На противагу *просте неелементарне речення* означає дві і більше денотативних ситуацій (поліпропозитивне) та є комбінацією первинної та вторинної предикацій, залишаючись монопредикативною одиницею. І нарешті, *складне речення* співвідноситься з кількома денотативними ситуаціями (поліпропозитивне), зумисне розщепленими та усвідомлюваними як єдине ціле; це поліпредикативна синтаксична одиниця, що охоплює дві та більше предикативні частини.

Функційну активність простих ускладнених речень пояснюємо тією важливою роллю, яку ці конструкції відіграють в акті комунікації, – бути одним із засобів ефективного спілкування, конденсації та компресії інформації. Уживання поліпропозитивних простих речень зумовлене насамперед прагненням носіїв

мови до стилістичного урізноманітнення мовних засобів, гострою потребою стисло висловити в малому контексті думку, максимально навантажити конструкцію відповідним значенням. Тому дослідження семантико-синтаксичних параметрів цих речень й особливостей їхнього функціонування в різних дискурсах *актуальне* та *перспективне* як для граматики, так і для теорії мовленнєвих актів, когнітивної лінгвістики, функційної стилістики і культури української мови. Зокрема, системний аналіз категорії вторинної предикації, пов'язаної з намірами мовця, його вподобаннями, рівнем мовної компетентності та власним образом фрагмента “картини світу”, слугуватиме підґрунтям для поглибленого оволодіння синтаксичним багатством української мови, а також розбудови подальших студій таксономічного типу.

Література

1. Акимова О. Б. Простые предложения, осложнённые конструкциями “неизвестно куда” / О. Б. Акимова. – Екатеринбург : Урал, 1996. – 66 с.
2. Арват Н. М. Про ізоморфізм слова і простого речення / Н. М. Арват // Мовознавство. – 1982. – № 1. – С. 12–17.
3. Барчук В. Граматична темпоральність : інтервал, час, таксис / В. Барчук. – Івано-Франківськ : Сімик, 2011. – 416 с.
4. Богданов В. В. Семантико-синтаксическая организация предложения : [монография] / В. В. Богданов. – Л. : Изд-во Ленинград. ун-та, 1977. – 206 с.
5. Брыковский К. С. О системно-парадигматическом анализе осложнённых и сложно-подчинённых предложений в современном немецком языке / К. С. Брыковский // Вопросы языкознания. – 1979. – № 3. – С. 70–81.
6. Будько М. В. Проблема простого ускладненого речення у вітчизняному мовознавстві / М. В. Будько // Мовознавство. – 1991. – № 3. – С. 63–68.
7. Вихованець І. Р. Граматика української мови : синтаксис : [підручник] / І. Р. Вихованець. – К. : Либідь, 1993. – 368 с.
8. Вихованець І. Р. Категорія напівпредикативності / І. Р. Вихованець // Наукові записки Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка / [наук. ред. В. М. Ожоган]. – Кіровоград : РВЦКДПУ ім. Володимира Винниченка, 2000. – Вип. 23. – С. 126–130. – (Філологічні науки : мовознавство).
9. Гак В. Г. Фразеологические единицы в свете асимметрии языкового знака / В. Г. Гак // Труды Самаркандского государственного университета им. А. Навои / [отв. ред. Л. И. Ройзензон]. – Самарканд, 1976. – Вып. 277 : вопросы фразеологии. – С. 5–12.
10. Городенська К. Г. Дієслово. Прислівник. Службові слова-морфеми / К. Г. Городенська // Теоретична морфологія української мови : академічна граматика української мови / [за ред. І. Вихованця]. – К. : Унів. вид-во “Пульсари”, 2004. – С. 217–373.
11. Грабье В. О полупредикативной конструкции и второстепенной предикации / В. Грабье // Языкознание в Чехословакии : 1956–1974 : [сб. статей ; пер. с чеш., словац., англ. и фр.] / [под. ред. А. Г. Широковой ; послесл. А. Г. Широковой]. – М. : Прогресс, 1978. – С. 232–254.
12. Гуйванюк Н. В. Формально-семантичні співвідношення в системі синтаксичних одиниць : [монографія] / Н. В. Гуйванюк. – Чернівці : Рута, 1999. – 336 с.
13. Дудик П. С. Просте ускладнене речення : [підручник] / П. С. Дудик. – Вінниця : ВДПУ, 2002. – 336 с.
14. Загнітко А. П. Теоретична граматика української мови : синтаксис : [монографія] / А. П. Загнітко. – Донецьк : ДонДУ, 2001. – 662 с.
15. Іваницька Н. Л. Двоскладне речення в українській мові : [підручник] / Н. Л. Іваницька. – К. : Вища шк., 1986. – 168 с.

16. Камынина А. А. О двух функциях аппозиции в простом предложении современного русского языка / А. А. Камынина // Вопросы русского языкознания : проблемы теории и истории русского языка : [сб. статей / под. ред. К. В. Горшковой]. – М. : Изд-во МГУ, 1980. – Вып. 3. – С. 13–30.
17. Конюшкевич М. И. Синтаксис близкородственных языков : тождество, сходства, различия : [монография] / М. И. Конюшкевич. – Минск : Изд-во “Университетское”, 1989. – 157 с.
18. Кормилицина М. А. Семантически осложнённое (полипропозитивное) простое предложение в устной речи / М. А. Кормилицина. – Саратов : Изд-во Саратов. ун-та, 1988. – 150 с.
19. Лекант П. А. Проблема структурно-семантического осложнения простого предложения / П. А. Лекант // Семантическая структура слова и высказывания : [межвузов. сб. научн. трудов / ред. кол. : П. А. Лекант (отв. ред.) и др.]. – М. : МОПИ, 1993. – С. 93–103.
20. Мойсієнко А. К. Сучасна українська літературна мова : синтаксис простого ускладненого речення : [підручник] / А. К. Мойсієнко. – К. : Київ. нац. ун-т імені Тараса Шевченка, 2006. – 236 с.
21. Покусаенко В. К. Переходные конструкции в области сложного предложения : [монография] / В. К. Покусаенко. – Ростов-н/Д. : Изд-во Ростов. ун-та, 1983. – 141 с.
22. Прияткина А. Ф. Русский язык : синтаксис осложненного предложения : [учебн. пособие для филол. спец. вузов] / А. Ф. Прияткина. – М. : Высшая шк., 1990. – 171 с.
23. Распопов И. П., Ломов А. М. Основы русской грамматики : морфология и синтаксис / И. П. Распопов, А. М. Ломов. – Воронеж : Изд-во Воронеж. ун-та, 1984. – 350 с.
24. Селіванова О. Проблема частиномовної диференціації в лінгвістиці / О. Селіванова // Мовознавчий вісник : [зб. наук. праць на пошану професора Катерини Городенської з нагоди її 60-річчя / відп. ред. Г. І. Мартинова]. – Черкаси, 2009. – С. 38–53.
25. Слинько І. І., Гуйванюк Н. В., Кобилянська М. Ф. Синтаксис сучасної української мови : проблемні питання : [навч. посібн. для студ. філол. ф-тів ун-тів] / І. І. Слинько, Н. В. Гуйванюк, М. Ф. Кобилянська. – К. : Вища шк., 1994. – 670 с.
26. Черемисина М. И. Моносубъектная конструкция : понятие и типология / М. И. Черемисина // Полипредикативные конструкции и их морфологическая база (на материале сибирских и европейских языков) / [отв. ред. М. И. Черемисина]. – Новосибирск : Наука, Сибир. отд., 1980. – С. 6–33.
27. Черемисина М. И. Колосова Т. А. Очерки по теории сложного предложения : [монография] / М. И. Черемисина, Т. А. Колосова ; [отв. ред. З. Д. Попова]. – 2-е изд., испр. и доп. – Москва : URSS, 2010. – 222 с.
28. Шинкарук В. Категорії модусу і диктуму у структурі речення : [монографія] / В. Шинкарук. – Чернівці : Рута, 2002. – 217 с.
29. Crystal D. The Cambridge Encyclopedia of the English Language / D. Crystal. – Cambridge : CUP, 2003. – 506 p.
30. Duden : [in 12 b.] / C. Fabricius-Hansen, P. Eisenberg, R. Fiechler, J. Peters. – Mannheim : Bibliographisches Institut, 2009. – B. 4 : Die Grammatik by Dudenredaktio [Text]. – 1343 s.
31. Longman Dictionary of Language Teaching and Applied Linguistics / J. C. Richards, R. Schmidt, H. Kendricks, Y. Kim. – Essex, Pearson Education, 2002. – 608 p.
32. Thompson A. J. A., Vartinet A. V. Practical English Grammar / A. J. Thompson, A. V. Vartinet. – IV ed. – Oxford : OUP, 1995. – 383 p.

Анотація

У статті з'ясовано граматичний статус простих ускладнених речень у синтаксисі сучасної української мови. Узагальнюючи основні погляди на проблему синтаксичного ускладнення, автор окреслює об'єктивні критерії для детермінації ускладнених реченнєвих побудов і чіткої дефініції простих (елементарних) і складних речень.

Ключові слова: вторинна предикація, глибинна і поверхнева структури речення, первинна структура предикації речення, синтаксичне ускладнення.

Аннотация

Статья объясняет грамматический статус простых осложненных предложений в синтаксисе современного украинского языка. Путем критического анализа фактического материала и существующих взглядов на проблему синтаксического осложнения автор очерчивает объективные критерии для детерминации осложненных предложений и четкого разделения их с простыми (элементарными) и сложными предложениями.

Ключевые слова: вторичная предикация, глубинная и поверхностная структуры предложения, первичная структура предикации, синтаксическое осложнение.

Summary

The article explains the grammatical status of the complicated in modern Ukrainian syntax. By critical analysis of existing viewpoints and studying the actual material, the author determines the objective criteria for singling out the complicated sentences and differentiating them from the composite sentences.

Keywords: primary predication structure, secondary predication structure, sentence, syntactic complication, deep and surface sentence structures.

УДК 81'373.45

Радомська Л. А.,

викладач,

Вінницький національний технічний університет

СКЛАДНІ УТВОРЕННЯ ІЗ ЗАПОЗИЧЕНИМ ПРЕПОЗИТИВНИМ КОМПОНЕНТОМ

Освоєння нових запозичень, зумовлених глобалізаційними процесами, на фонетичному, граматичному, словотвірному рівнях сучасної української літературної мови залишається непростою, однозначно нерозв'язаною проблемою. Позамовні чинники, передусім Інтернет, засоби масової інформації, реклама, пришвидшили темпи входження нових запозичень до відповідних функціональних сфер [6, 232]. Це “не дає змоги на початкових етапах оперативно проконтролювати правильність їх освоєння, відповідність нормам української орфографії, особливостям звукового ладу української літературної мови, традиціям національного словотворення тощо” [1, 3].

Тому глибокого професійного аналізу, теоретичного осмислення потребують різні типи лексичних інновацій, якими поповнюється система мови. Серед лінгвістів, які у своїх працях вивчали особливості іншомовних запозичень, виокремлюємо дослідження К. Г. Городенської [1], Є. А. Карпіловської [3; 4], Л. П. Кислюк [5], Н. Ф. Клименко [6; 7], І. М. Кочан [9], Д. В. Мазурик [12], О. А. Стишова [15] тощо. Проблему запозичень в українській термінології розглядали Т. Й. Лещук [10], О. А. Лисенко [11], Т. І. Панько [13], І. П. Скорейко-Свірська [14] та багато інших.

Як зазначають дослідники, “нові лексичні запозичення адаптують до всіх підсистем української літературної мови різними способами – транслітеруванням, транскрибуванням, калькуванням, гібридизуванням тощо” [1, 3]. Проте чимало з них залишаються неосвоєними, перенесеними на ґрунт української мови у складі цілих лексичних одиниць з відмінним статусом у мові-джерелі.